

PRÒLEG

RAMON PARÉS

Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona

Adreça per a la correspondència: Ramon Parés. C. de la Collada, 28. 08859 Begues.
Tel. 936 390 142. Adreça electrònica: *rparesfarras@gmail.com*.

No estic segur si és prou correcte parlar d'una història de cent anys prenent dos períodes separats per més de vint, un forat que va de 1939 a 1962, és a dir, el temps de la Guerra Civil i d'una llarga postguerra.

Totes les guerres han tingut algun caràcter destructiu, incloent-hi la interrupció, definitiva o no, de diferents aspectes de l'evolució cultural. No sabem si, com passa en l'evolució biològica, això també pot tenir caràcter positiu a una escala de temps més gran, tant per allò que s'ha pogut refer com pel que s'ha anat fent de nou. En el cas de la Societat Catalana de Biologia (SCB) hi ha una represa netament vinculada a un antecedent vist en la llunyania com una veritable edat d'or. Ambdues parts tenen moltes arrels independents i en cap cas podem pensar que inclouen tot allò que els catalans hagin pogut fer de biologia en un segle.

Amb motiu del centenari, ara he pogut resseguir amb atenció les galerades d'aquest volum 63 dels *TREBALLS*, preparat per Francesc Piferrer. Crec que ho ha fet amb gran encert, tant per la selecció dels antics articles com pels nous, i per la distribució en tres blocs. En relació amb el dubte expressat més amunt, aquest pròleg es pot centrar en la meva visió de la sortida del forat, és a dir, en l'inici de la segona etapa de la reconstituïda SCB, quan vaig tenir

l'honor de ser-ne un dels presidents. Es basa en el record viu, de primera mà, però admeto per endavant que en el detall algunes coses també podrien haver-se mirat d'altra manera. En aquest cas, espero que el meu punt de vista sigui enriquidor.

LA REPRESA

Vaig ser nomenat membre numerari de la SCB el 22 de juny de 1965, segons consta en el document corresponent, signat pel president Josep Alsina i el secretari general Pere Babot. És a dir, cinquanta-tres anys després de la fundació primera, i en el període que hom anomena *la represa*, encara en la clandestinitat o semiclandestinitat. No feia tampoc un any que havia obtingut per la reglamentària oposició la càtedra de microbiologia, adscrita a la Facultat de Ciències de la Universitat de Barcelona. Fou després que les facultats de ciències es dividiren en cinc de diferents, una de les quals era la de Biologia. El cas és que la carrera de biologia es posà de moda i en pocs anys es multiplicaren les facultats de biologia a tot l'Estat. Això fou important per a la represa, perquè feu possible un creixement extraordinari del nombre de membres de la nova SCB reconstituïda, principalment a base de biòlegs pròpiament dits, a diferència de l'etapa anterior

que ho era de metges-biòlegs, dels quals s'ha dit, potser amb raó, sempre més metges que biòlegs. De fet, quan jo m'hi vaig incorporar encara era així.

La referida entrada massiva de biòlegs va ser promoguda pels primers presidents de la represa, especialment pel doctor Pere Domingo, i va ser un èxit gràcies a l'apostolat del doctor Pere Babot, metge endocrinòleg i analista clínic, que tingué una clara visió dels signes del temps. La meva incorporació mateixa es degué a ell, però va trucar a moltíssimes altres portes, com si tingués una campaneta amb un gran poder per convocar els esperits. Trucava a la porta i la feia sonar una i mil vegades, sense defallir mai. Fou secretari general de la Societat des de 1963 fins a 1979, tres anys abans de la seva mort, a tot el llarg de deu consells directius successius i de cinc presidents diferents. En l'homenatge que se li va retre l'any 1983, en una sessió solemne celebrada a la Biblioteca de Catalunya, el doctor Josep Alsina va dir que mai no hauria pogut preveure un acte com aquell, amb tanta gent i de tres generacions, una dels seus antics companys, l'altra dels que podrien ser els seus fills i una altra els seus néts. Ell públicament va exclamar que això era la recompensa a l'obra del doctor Pere Babot. El seu èxit era degut a la fe que tenia en el projecte, però a mi em sembla que hi va contribuir també i molt la força del seu sa patriotisme. En la represa sempre va haver-hi un pols de moviment catalanista i el doctor Babot hi tingué un doble i gran paper.

EL PERÍODE DE LA SEMICLANDESTINITAT

La represa començà el 1962. Viví encara Leandre Cervera, president «esporulat» de la Societat de Biologia de Barcelona (SBB)

anterior a la Guerra Civil de 1936-1939, però el seu estat de salut (va morir el 1963) no li permetia impulsar-la. Va ser un grup de metges, encapçalat pel doctor Josep Alsina i Bofill, el qui va assegurar la continuïtat amb la Societat creada per August Pi i Sunyer i Ramon Turró. D'acord amb les idees promogudes per Ramon Aramon, l'aplegaria novament al patronatge de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) i canviarien l'antiga denominació per la de Societat Catalana de Biologia, seguint l'hàbit de les altres filials de l'Institut. La primera sessió inaugural de curs de la Societat reconstituïda tingué lloc el 14 de novembre de 1963 a la Sala Fèlix Millet d'Òmnium Cultural, on Lluís Sayé dissertà sobre «L'obra antituberculosa internacional». Les sessions científiques clandestines havien començat una mica abans, i per això les comunicacions de Pere Gabarró i de Conrad Xalabarder que s'hi donaren pogueren formar el contingut del volum XVIII dels TREBALLS DE LA SOCIETAT CATALANA DE BIOLOGIA, després d'un llarg silenci, com a continuació del volum XVII imprès el 1938 però mai no distribuït en haver estat destruïda la totalitat de l'edició per les autoritats franquistes. Més tard vingueren les sessions mensuals als Dispensaris Blancs al passeig de Sant Joan, gràcies a l'acolliment entusiasta del doctor Xalabarder, que n'era director. Feia poc del seu cèlebre microscopi electrònic, el primer a Catalunya, el qual havia arribat d'amagat en el camió d'equipatge de l'Orquestra Municipal de Barcelona, de l'època del mestre Toldrà, de retorn d'una gira europea. Curiosament, cal dir que, malgrat el gran interès que desvetllaren els resultats del doctor Xalabarder, alguns dels microbiòlegs de la nova generació no hi estàvem sempre d'acord.

L'any 1967 vaig entrar a la Junta Directiva com a vicepresident, amb el doctor Pere Domingo Sanjuan de president i amb el

doctor Alsina com a delegat de l'IEC, i hi continuaria en els períodes següents de les presidències del doctor Ramon Surinyach (1969-1971) i del doctor Josep Trueta (1972) i succeiria aquest darrer (1973 i 1974). Per tant, potser seria el primer president no metge des de la fundació el 1912. Després en seguirien d'altres, com Carles Bas, Jaume Palau i Ricard Guerrero, intercalats amb Oriol Casassas i Josep Carreras, que ho eren. Més endavant la qüestió es difuminaria completament.

De l'època referida conservo molts records peculiars, com ara el de les sessions nocturnes del Consell Directiu, a l'apartament del doctor Domingo al passeig de Gràcia, convocades per a dos quarts d'onze del vespre i que acabaven cap a les dues de la matinada. A la sortida, trobarem més d'una vegada el malaguanyat doctor Joan Obiols, a qui no havia estat possible arribar abans. Crec que va ser especialment significatiu el VI Col·loqui dels dies 15, 16 i 17 de gener de 1970 a l'Institut d'Investigacions Pesqueres, que porta per nom «Cap on va la Biologia moderna». S'hi féu palès el relleu que anava cobrant la nova generació de biòlegs i arribaren també amb força les remors dels biòlegs catalans a l'exili i dels que havien sortit fora a la darrera dècada.

A la primeria l'esclat de la nova generació de biòlegs no va ser del gust de tothom i va produir en la represa un cert descoratjament en el sector mèdic. L'Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i Balears en les seves noves i diferents seccions crearia un ambient més adient per a molts metges, que altrament potser s'haurien sentit atrets per la nostra Societat. Sortosament, això es va amorosir des de 1976 amb la represa dels congressos de metges i biòlegs de llengua catalana.

Des de l'època de la semiclandestinitat s'ha anat plantejant la qüestió de la llengua anglesa: si convindria o no publicar en an-

glès perquè tothom conegués la ciència catalana. Molts creiem que les publicacions de la SCB han d'anar dirigides al lector català. Una altra cosa seria una pretensió desmesurada, ja que també hi ha moltes publicacions angleses, més que en català, que no llegeix ningú. Que d'acord amb els vells mestres, el que era important calia publicar-ho en les revistes acreditades d'alta difusió internacional. Ells també deien, tant els d'aquí com els de fora, que per seguir el curs de les coses n'hi ha prou amb una o dues revistes ben triades a l'efecte. En canvi, per a un tema concret, és necessari buscar tota la informació possible allà on estigui i escrita en la llengua que es vulgui. El problema és molt antic i ve de les llengües oficials i de les llengües franques, però potser no cal començar la casa per la teulada.

L'època a què m'estic referint és la d'abans del canvi polític a Espanya. En aquesta època la clandestinitat mateixa i més encara la semiclandestinitat fou un estímul per a la represa. No sé si va ser per l'estrany atractiu de poder fer algunes trapegeries i coses estrafoles de les quals hom se'n pugui ennoblir. Aquest atractiu és encara més fort pel que fa a la resistència. En ambdós casos certa nostàlgia és inevitable.

LA INFLUÈNCIA DEL PROGRÉS GENERAL EN EL CAMP DE LES CIÈNCIES DE LA VIDA

Després d'uns anys de citogenètica, que també va estar de moda, vaig virar cap a la bioquímica dels microorganismes. El tercer Congrés Internacional de Bioquímica a Brusselles de l'any 1955, el primer internacional a què vaig poder assistir, en va ser el responsable. Però, a més a més, és el que em va portar al convenciment que tota la

biologia estava fent un pas de gegant. El llibre *The Microbes Contribution to Biology* (Cambridge, Mass., 1956), del cèlebre curs que A. Kluyver i C. B. van Niel van impartir als EUA, s'hi afegiria per constituir el meu canemàs per a tot el treball posterior. Més tard em vaig adonar que el mateix efecte va produir a tota una generació de microbiòlegs de tot el món. Quelcom de semblant va tenir lloc en altres àrees de la biologia i, de fet, la nova generació de biòlegs catalans es va distanciar de les anteriors per aquest gran progrés general de la biologia, que sens dubte va influir en el fenomen de la represa dels seixanta de la qual estem tractant.

L'any 1969 vaig voler fer un recull bibliogràfic temptatiu per fer-me una mica de càrrec de la producció científica dels biòlegs catalans d'aquí i de fora en el període 1965-1969 que comprendria la generació al·ludida més amunt. La mostra estava constituïda per un centenar d'autors catalans que treballaven sobre biologia fonamental, dels quals vaig poder recollir la referència d'unes quatre-cents publicacions. D'aquest recull bibliogràfic es podien treure les conclusions generals següents: *a)* nombre de treballs que difícilment podríem arribar a reunir amb anterioritat per un període de quatre anys; *b)* predomini de treballs en equip; *c)* la recerca estava feta principalment en centres universitaris, en els del Consell Superior d'Investigacions Científiques (CSIC) i en centres estrangers; en menys proporció, també en hospitals no universitaris, l'Institut Botànic i el Museu de Zoologia de Barcelona; *d)* publicació dels treballs més destacats en revistes internacionals de gran difusió en llengua anglesa; *e)* autors de tres generacions: pocs d'abans de la Guerra Civil espanyola, un màxim d'activitat de la generació de postguerra i alguns de la generació següent; *f)* noms especialment destacats per nombre,

contingut i tipus de revista: Oriol de Bolós, David Cardús, Jordi Casals, Josep Cuatrecasas, Francesc Español, Ramon Margalef, Joan Oro i Antoni Prevosti.

Recordo que a la *Reunió de Bioquímicos de Santander* de 1961 felicitàrem personalment Severo Ochoa pel recent Nobel que havia rebut, i fou ell mateix qui ens digué obertament que aviat tindríem un altre Premi Nobel espanyol. Es referia a Joan Oro, que justament estava també convidat però que no arribaria fins l'endemà, un dia més tard del començament de la reunió. En el recull bibliogràfic referit abans es troben quaranta-vuit publicacions de difusió òptima en els quatre anys. Estava d'acord amb la profecia de S. Ochoa que, malgrat tot, no es va complir.

D'acord amb el que acabo d'assenyalar, crec que sense la interrupció de la Guerra Civil i la postguerra, i a partir dels anys cinquanta, sense la represa també hi hauria hagut la discontinuïtat d'una forta expansió de la nostra SCB deguda al gran progrés general en el camp de les ciències de la vida a tot el món.

LA CONNEXIÓ AMB LES ARRELS

Els centres de recerca on han treballat els socis de la nostra Societat, abans i després de la represa, han estat en primer lloc les diferents facultats (principalment Medicina i Ciències en la primera etapa; principalment Ciències —i més tard Biologia—, i Medicina a partir de la represa) de la Universitat de Barcelona. Però també altres centres universitaris dels Països Catalans, alguns hospitals no universitaris, el Laboratori Microbiològic Municipal de Barcelona, el Museu de Ciències Naturals de Barcelona i els centres municipals que l'han succeït en diferents moments, l'Institut Jaume Ferran, l'Institut Biològic de Sarrià

de la Companyia de Jesús i, en els anys posteriors a la represa, diferents centres propis i adscrits del CSIC. Jo mateix vaig ser col·laborador científic per oposició del Patronat Santiago Ramón y Cajal, adscrit a l'Institut de Fisiologia y Bioquímica de Barcelona des del 1958 fins al 1964. Evidentment no tots els membres d'aquests centres formaren part ni de l'antiga ni de la restituïda SCB. Com ja he assenyalat, abans que jo tots els presidents foren metges-biòlegs, la qual cosa no és ben exacta. De la meua part, la titulació acadèmica corresponent és la de *doctor en ciencias, sección naturales* (1956). D'altra, jo no era pas el primer president no metge, ja que abans hi havia hagut el cèlebre doctor Ramon Turró, que era veterinari, i només havia cursat, al seu aire, algunes assignatures de medicina. Fou president de la SBB de 1920 a 1924, i el seu deixeble el doctor Pere González, que era farmacèutic, fou president de 1925 a 1929.

En la llista de membres de la SBB dels primers anys trobem molts professors universitaris, tant de Barcelona com d'altres universitats de l'Estat. Reconeixem de seguida el mateix August Pi-Sunyer, Emilio Fernández Galiano, Arturo Caballero, Juan Negrín, Gregorio Marañón, Nicolás Achúcarro, Jaume Pujiula i Santiago Ramón y Cajal. Tant en els Arxius de Ciències de l'Institut com en els TREBALLS DE LA SOCIETAT DE BIOLOGIA trobem articles escrits tant en català com en altres llengües, principalment en castellà, però també en francès i en alemany. Sorprenentment n'hi ha en català de persones que vaig arribar a conèixer anys després, amb les quals sempre vaig parlar en castellà, i no hagués cregut mai que sabien prou català per escriure-hi res. La primera SBB tenia un esperit noucentista que buscava sobretot la renovació i l'excel·lència. Tinguem en compte que reflecteix el que expressa i promou la

magnífica traducció al català de Jaume Pi-Sunyer (el fill gran d'August Pi i Sunyer) de la *Introducció a l'estudi de la medicina experimental* de Claude Bernard (1936), i la introducció que ell mateix en féu per a la segona edició (1983). Es tractava de renovar l'ensenyament a les facultats de medicina amb la nova fisiologia.

L'anomenada «escola biològica catalana» del primer terç del segle xx es va gestar al Laboratori Microbiològic Municipal de Barcelona dirigit per Ramon Turró, és a dir, després de l'època Ferran de vint anys abans, en la qual s'introduí la nova bacteriologia de Pasteur i Roux, el darrer dels quals vingué fins i tot a Barcelona. No cal pas estendre's en els conflictes de l'etapa Ferran, que portaren a l'acomiadament. En canvi, en el període següent, entre en Turró i en Pi i Sunyer hi havia una avinentesa total. Ja he dit que Turró mateix va ser president de la SBB, i que Pere González va ser també director del Laboratori Municipal (1927-1939) i president de la SCB. Aquest darrer va tenir una gran influència en la formació de microbiòlegs metges i farmacèutics, molts dels quals arribarien a catedràtics de diferents universitats espanyoles, i que havien treballat amb ell al Laboratori Municipal. Això va ser manifest a l'Espanya de la postguerra.

Un membre singular de la SCB va ser Francesc Duran i Reynals, deixeble d'August Pi i Sunyer. Treballà a l'Institut de Fisiologia i també al Laboratori Municipal durant la direcció del doctor Turró. Més tard (1925) es traslladà a l'Institut Pasteur de París i després (1928) a l'Institut Rockefeller de Nova York. Malauradament aquesta figura tan destacada no va retornar a Catalunya i va morir l'any 1971, sent professor de la Universitat de Yale.

La Institució Catalana d'Història Natural (ICHN) és la més antiga de les filials de l'IEC, fins i tot més que l'Institut mateix, ja

que fou fundada el 3 de desembre de 1899. És significativa la seva connexió inicial amb l'excursionisme i els col·leccionistes. No cal dir que, des del principi fins ara, dins els naturalistes hi ha hagut biòlegs que encaixen perfectament amb els de la SCB. La ICHN, com a filial de l'IEC, és tres anys posterior a la SBB fundada per A. Pi i Sunyer. Després de la Guerra Civil i del franquisme també féu la seva pròpia represa. Sempre hi ha hagut i hi continua havent membres de les dues filials a la veuada.

Les arrels de la SCB al llarg de tot el segle que considerem són moltes. A part de l'IEC mateix, de la ICHN i del Laboratori Municipal, cal tenir en compte que sempre ha tingut membres comuns també amb les reials acadèmies (especialment la de Ciències i Arts de Barcelona i la de Medicina), les quals constitueixen un important testimoni de la nostra tradició científica des de la Il·lustració.

Begues, agost de 2011

SOBRE L'AUTOR DEL PRÒLEG

Ramon Parés i Farràs (Barcelona, 1927). Llicenciat en ciències naturals per la Universitat de Barcelona, 1951. Premi extraordinari de doctorat a la Facultat de Ciències de la mateixa universitat l'any 1956. Col·laborador científic del CSIC de 1958 a 1964. Acadèmic numerari de la Reial Acadèmia de Farmàcia de Barcelona (1962, emèrit des de 2001). Catedràtic de microbiologia de la Universitat de Barcelona (1964, emèrit des de 1999), i primer degà de la Facultat de Biologia (1968-1973). President de la SCB (1973 i 1974). Membre numerari de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona (1986). Medalla Narcís Monturiol de la Generalitat de Catalunya (1986). Doctor *honoris causa* per la Universitat de Nancy (França, 1987). Membre numerari de l'Institut d'Estudis Catalans (1992, emèrit des de 2001). President de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona (1995-2004). Medalla d'or al mèrit científic de l'Ajuntament de Barcelona (1997). Ha publicat setze llibres i més de dos-cents articles d'investigació i de divulgació en diferents llengües, principalment sobre bioquímica i genètica microbiana, microbiologia ambiental i història i filosofia de la ciència. Ha participat en cinc projectes internacionals de tipus tecnològic.